

ΣΥΓΧΡΟΝΑ
ΘΕΜΑΤΑ

ΕΚΔΟΣΗ 131

ΒΟΔΕΚΑΝΗΣΟΥ 25

546 58 002 ΑΘΗΝΑΙ

ΣΥΓΧΡΟΝΑ
ΘΕΜΑΤΑ

ΕΚΔΟΣΗ 131

ΒΟΔΕΚΑΝΗΣΟΥ 25

546 58 002 ΑΘΗΝΑΙ

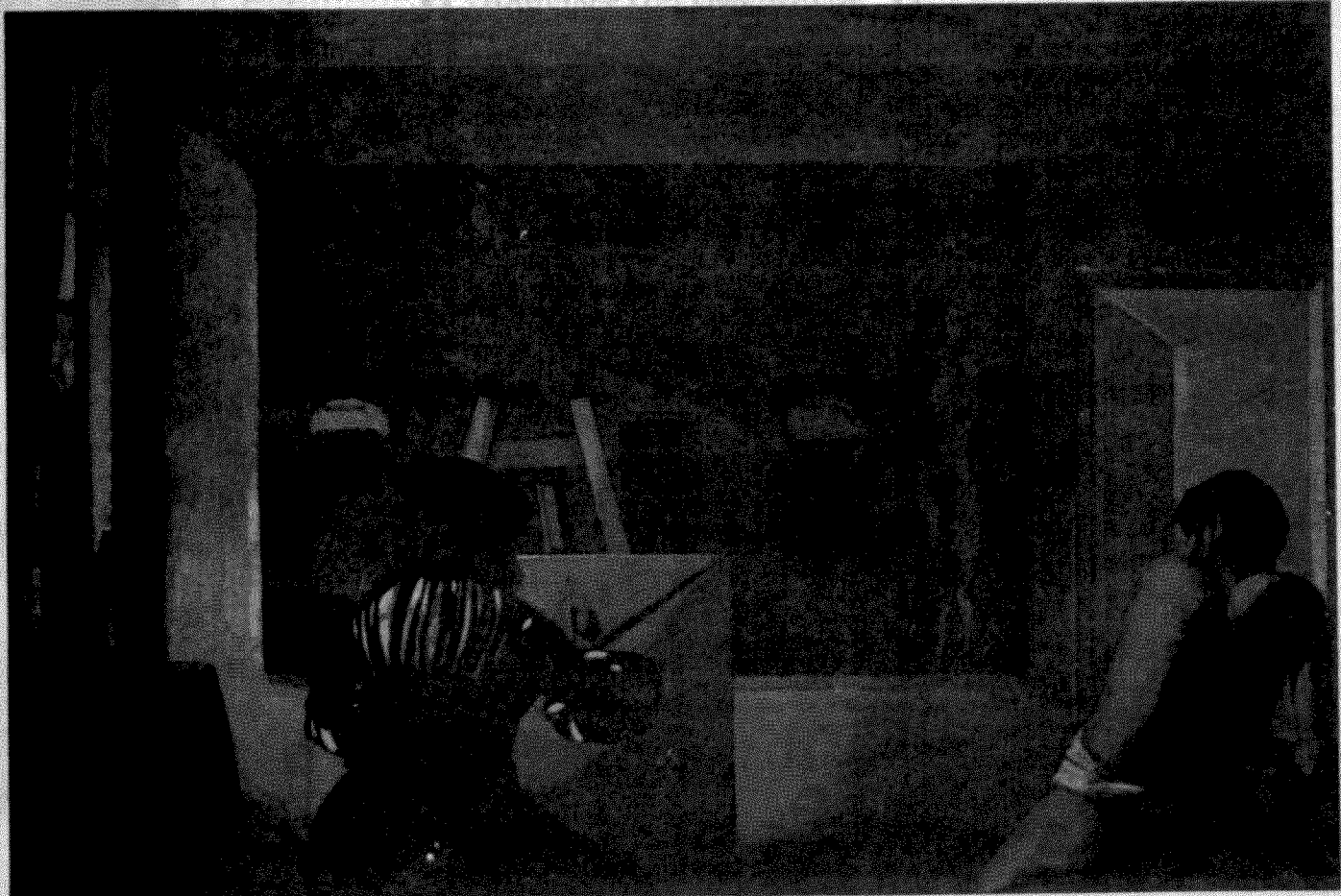
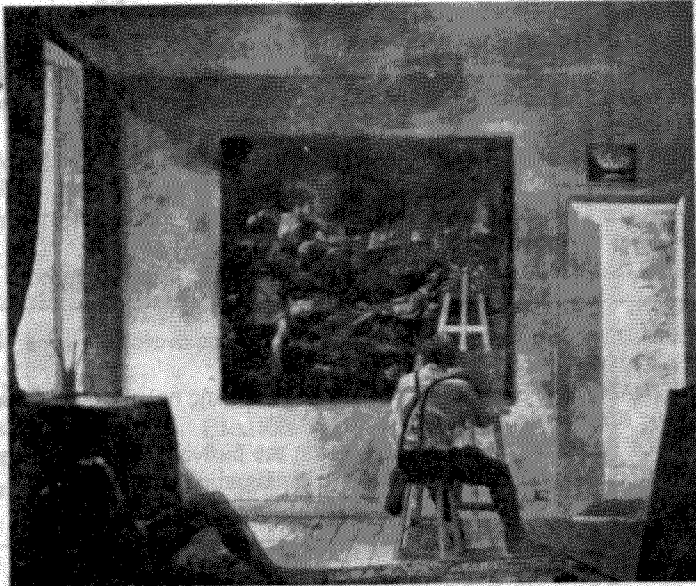
ΣΥΓΧΡΟΝΑ
ΘΕΜΑΤΑ

ΕΚΔΟΣΗ 131

ΒΟΔΕΚΑΝΗΣΟΥ 25

546 58 002 ΑΘΗΝΑΙ

ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ

ΕΠΕΑ ΠΤΕΡΟΕΝΤΑ

Η αποκατάσταση του Νικολάι Βαβίλοφ στη Σοβιετική Ένωση:

Πώς εξοντώθηκε ένας από τους μεγαλύτερους επιστήμονες στα χρόνια του σταλινισμού

Στις 6.8.1987, στην τελευταία σελίδα του «Ριζοσπάστη» και με λίγες γραμμές υπήρχε η είδηση:

«*Αποκατάσταση επιστημόνων. Μόσχα. – Το Ανώτατο Σοβιέτ της ΕΣΣΔ δικαίωσε 15 επιστήμονες της αγροτικής οικονομίας, που πέθαναν στη διάρκεια διώξεων την εποχή του Στάλιν, γράφει η "Λιτερατούρναγια Γκαζέτα". Οι περισσότεροι απ' αυτούς εργάζονταν στη δεκαετία του '30 σαν σύμβουλοι αγροτικής πολιτικής σε διάφορους κρατικούς οργανισμούς.*»

Στις 11.10.1987 η «Αυγή» είχε ένα άρθρο του Τζ. Κιέζα («Ουνιτά») για την απομυθοποίηση του Στάλιν: «...Η "Σοβιέτοκαγια Ροσίγια" συμμετέχει στο έργο της κατεδάφισης του μύθου του Στάλιν, αναφερόμενη στα τερατώδη πράγματα που έγιναν τα ίδια εκείνα χρόνια. Εκείνο το τρομερό 1942, όταν εξελισσόταν η εποποιία του Στάλινγκραντ, πέθαινε σε μια φυλακή του Σαράτοφ ένας από τους μεγαλύτερους Σοβιετικούς επιστήμονες: ο επιστήμονας της γενετικής Νικολάι Βαβίλοφ. Η "Σοβιέτοκαγια Ροσίγια" αφηγείται όλη τη ζωή του, ως την ανατολή του άστρου του Λυσένκο, εκείνου που –αφού τιμήθηκε ως "ακαδημαϊκός του λαού" για την ανακάλυψη θαυματουργών όσο και ανύπαρκτων συστημάτων για το διπλασιασμό της συγκομιδής – κατέστρεψε σε λίγα χρόνια μια επιστημονική κληρονομιά που είχε συγκεντρωθεί από δεκαετίες εργασίας του Βαβίλοφ και των συνεργατών του, ενώ συνέβαλε στο να σταλούν πολλοί στα κάτεργα και στο εκτελεστικό απόσπασμα...».

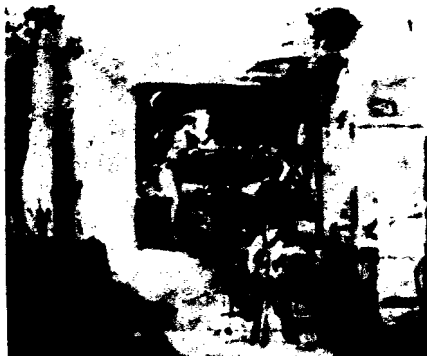
Η υπόθεση Βαβίλοφ είναι μια από τις συκοφαντικές εκστρατείες που κατασκευάστηκαν στη δεκαετία του '30 εναντίον επιστημονικών θεωριών και συγκεκριμένων επιστημόνων, οι οποίοι οδηγήθηκαν σε δίκες, αντιμέτωποι με επινοημένες κατηγορίες, με παραποιημένο το έργο τους και τις ιδέες τους, και τελικά εξο-

νώθηκαν σε φυλακές και στρατόπεδα εργασίας της πρώτης σοσιαλιστικής χώρας.

Η αποκατάσταση των επιστημόνων αυτών, όπως και άλλων κατηγορηθέντων πολιτικών, καλλιτεχνών κ.λπ., είναι πρωταρχικής σημασίας. Επί 50 χρόνια η συκοφάντηση και εξόντωσή τους αποτέλεσαν πηγή ντροπής για μεγάλο αριθμό ανθρώπων, που θα ήθελαν να αποκατασταθεί η αλήθεια, να γεμίσουν οι «λευκές σελίδες» της ιστορίας και να αποκαλυφθούν όλα τα στοιχεία για τα θύματα της σταλινικής περιόδου – και όχι μόνο στην ΕΣΣΔ.

Όταν το 1969 ο Ζόρες Μεντβέντεφ δημοσίευσε στο εξωτερικό το βιβλίο του *Η άνοδος και η πτώση του Λυσένκο* (ελληνική έκδοση: Ράππας, Αθήνα 1971), αποκαλύφθηκαν οι τραγικές συνθήκες υπο τις οποίες εξολοθρεύτηκε μια γενιά άξιων επιστημόνων της γενετικής και ταυτοχρόνως προωθήθηκαν στις ανώτατες θέσεις τσαρλατάνοι και συκοφάντες, σε μια από τις πιο σκοτεινές περιόδους της σταλινικής τρομοκρατίας.

Ο Ζ. Μεντβέντεφ, για το βιβλίο του αυτό, κλείστηκε επί λίγες βδομάδες σε ψυχιατρείο με διάφορες χαλκευμένες εξηγήσεις, για να αφεθεί ελεύθερος μετά την κατακραυγή της επιστημονικής κοινότητας στη Δύση (Ζ. και R. Medvedev, *A Question of Mandess*, Penguin, 1971, 1974), ενώ το 1973, μετά από μερικούς μήνες της εκπαιδευτικής άδειας του στο Εθνικό Ινστιτούτο Ερευνών του Λονδίου, του αφαιρέθηκε η ιθαγένεια και κατασχέθηκε το διαβατήριό του. Ο αδελφός του Roy, ιστορικός, το 1971 απολύθηκε από τη θέση του, ως ερευνητής στο Ινστιτούτο Επαγγελματικής Εκπαίδευσης στη Μόσχα. Η αποκατάσταση των αδελφών Μεντβέντεφ δεν έχει γίνει μέχρι σήμερα, αν και ποτέ δεν έχουν κατηγορηθεί επίσημα ούτε έχουν περάσει από δίκη, ενώ τα τελευταία χρόνια έχουν δημοσιεύσει αρκετά βιβλία για τη Σ. Ένωση και τις πολιτικές εξελίξεις

(εκδόσεις που εμφανίσθηκαν στο εξωτερικό).

Η ανάγνωση του βιβλίου του Ζόρες Μεντβέντεφ, που όταν εκδόθηκε έγινε ανάραστο (το υποδέχτηκαν με θερμή διάσπηση επιστήμονες, όπως ο Μονό στη Γαλλία, που έγραψε τον πρόλογο), περιέγραφε με λεπτομέρειες αυτά που ήταν λίγο-πολύ γνωστά από πολλά χρόνια για τον τομέα της γενετικής στην ΕΣΣΔ: τις διαμάχες μεταξύ των επιστημόνων στη δεκαετία του '30, την άνοδο του Λυσένκο, το θάνατο του Βαβίλοφ και άλλων, και την «πτώση» του Λυσένκο μετά το θάνατο του Στάλιν.

Η επιστημονική διένεξη για τη γενετική ξεκίνησε με τις θεωρίες περί κληρονομικότητας, δηλαδή τη χρωματοσωματική θεωρία της κληρονομικότητας και τη θεωρία των μεταλλάξεων, που είχαν αναγνωρισθεί διεθνώς και υποστηριζόνταν από όλους τους επιστήμονες της εποχής. Από το 1935 όμως οι Λυσένκο και Πρέζεντ, αγνοώντας τα πειραματικά δεδομένα της γενετικής, απέρριπταν την κλασική θεωρία της κληρονομικότητας ως επιστήμη φαρμακευτική, αστική, ιδεαλιστική, μεταφυσική και άγονη.

Ο Λυσένκο είχε γεννηθεί το 1898 στην Ουκρανία, προερχόταν από οικογένεια αγροτών και εκπαιδεύτηκε ως αγρονόμος. Εργάστηκε ερευνητικά σε θέματα αντοχής φυτών σε χαμηλές θερμοκρασίες και μετά πήγε στο Ινστιτούτο Επιλογής και Γενετικής της Οδησσού όπου συνάντησε τον Πρέζεντ (μέλος του κόμματος), μέντορά του στην αρχή της σταδιοδρομίας του. Η επίδρασή του ήταν αρκετά μεγάλη, ώστε το 1939 τα σχολικά βιβλία περιλάμβαναν τη δική του άποψη για τη γενετική. Το 1940, μετά τη σύλληψη του Βαβίλοφ, πήρε τη θέση του στο Ινστιτούτο Γενετικής της Ακαδημίας Επιστημών, ενώ ήταν και πρόεδρος της Ακαδημίας Γεωπονίας. Το 1948, με τη συγκατάθεση του Στάλιν, επικύρωσε τη θεωρία του, απαγορεύοντας την «αστική» γενετική και απομακρύνοντας τους επικριτές του από κύριες θέσεις. Μετά το θάνατο του Στάλιν (1953), επανεμφανίζονται επιστημονικές κριτικές για τη θεωρία του και η έρευνα της μοριακής βιολογίας και της γενετικής επιτράπηκε στα ερευνητικά κέντρα. Το 1965 επήλθε η πτώση του (ο Χρουστσόφ τον υποστήριζε, αν και δεν καταλάβαινε τις θεωρίες του), αφού η θεωρία του και η προσπάθειες εφαρμογής της είχαν προκαλέσει σημαντικές καταστροφές στη γεωργία και καθυστέρηση 20 χρόνων σε πολλούς τομείς της βιολογίας και της ιατρικής. Ο

Λυσένκο πέθανε το 1976 (S. White, «Death of the Peasant Demagogue», *New Scientist*, 2.12.1976, p. 528).

Όπως γράφει ο Μεντβέντεφ στο βιβλίο του (σ. 90), την άνοιξη του 1937, μετά την ομιλία του Στάλιν στη γενική συνέλευση της ΚΕ του ΚΚΣΕ για τις «ατέλειες στη δουλειά του κόμματος και τα μέτρα που πρέπει να ληφθούν για να εξολοθρευτούν οι τροσκιστές και οι προδότες», η συζήτηση γύρω από τη γενετική μεταβλήθηκε από τις στήλες ενός περιοδικού (που αρχισυντάκτης του ήταν ο Λυσένκο) σε καμπάνια «ενάντια στους εχθρούς του λαού». Ο Μπουχάριν καταγγέλλεται ως εχθρός του σοσιαλιστικού συστήματος και οπαδός των θεωριών του Βαβίλοφ, που «επιδιώκει να βλάψει τα συμφέροντα της σοβιετικής επιστήμης και γαντζώνεται στις ανακριβείς θέσεις της αστικής επιστήμης...». Στο άρθρο κατηγορούνται και άλλοι επιστήμονες, που αργότερα συλλαμβάνονται ως τροσκιστές και πεθαίνουν στη φυλακή ή εκτελούνται. Όλοι αυτοί αποκαταστάθηκαν μετά το θάνατο του Στάλιν.

Τα άρθρα εναντίον του Βαβίλοφ και των κλασικών γενετιστών συνεχίστηκαν. Οι κύριες κατηγορίες για τους επιστήμονες: «αντιδραστικοί», «ιδεαλιστές». Την ίδια περίοδο, το Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο Γενετικής (διευθυντής ο Ν. Βαβίλοφ), ίδρυμα της Ακαδημίας Επιστημών με παγκόσμια φήμη, κατηγορήθηκε ότι σαμποτάριζε συστηματικά τις προσπάθειες επιλογής νέων ποικιλιών για την παραγωγή σπόρων. Ακολούθησε κύμα διωγμών και συλλήψεων στους πειραματικούς σταθμούς του Ινστιτούτου. Το 1938 ορισμένοι επιφανείς επιστήμονες είχαν ήδη συλληφθεί. Το Διεθνές Συνέδριο Γενετικής του 1938, που επρόκειτο να γίνει στη Μόσχα, αναβλήθηκε. Επακολούθησαν νέα άρθρα (ορισμένα στην «Πράβδα») εναντίον του Βαβίλοφ και του Ινστιτούτου.

Ορισμένες εφημερίδες δικαιολογούσαν τις συλλήψεις με τίτλους όπως: «Για την εξυγίανση της Ακαδημίας Γεωπονικών Επιστημών. Να ξεριζωθούν αλύπητα οι εχθροί και τα τσιράκια τους από τα επιστημονικά ιδρύματα». Τα ονόματα ορισμένων ακαδημαϊκών και του Βαβίλοφ αναφέρονταν για την εχθρική τους στάση απέναντι στις θεωρίες του Λυσένκο. Προσπαθούσαν να παραλληλίσουν τις εργασίες του Βαβίλοφ με τις ιδέες του αντιμαρξιστή φιλόσοφου Ντύριγκ. Μέσα στο Ινστιτούτο, ο επικεφαλής του τμήματος τροπικών φυτών Σλίκοφ συκοφαντούσε τις εργασίες του Βαβίλοφ με διάφορα δημοσιεύματα. Διορίστηκε βοηθός

του Βαβίλοφ κάποιος γνωστός του Λυσένκο, που προσπάθησε να σαμποτάρει το έργο του και να τον αναγκάσει να παραιτηθεί.

Ο Βαβίλοφ και οι άλλοι επιστήμονες πάλαψαν με ψυχραιμία, σ' όλη την περίοδο 1938-40, για να υποστηρίξουν τις απόψεις τους με επιστημονική τεκμηρίωση και αξιοπρέπεια. Τα πρακτικά των συνεδριάσεων του Ινστιτούτου παρουσιάζουν μια εικόνα συνεχούς αντίθεσης και προκλήσεων εκ μέρους του Λυσένκο και των συνεργατών του. Σε μια επίθεσή του ο Λ. ρωτάει τον Β: «Γιατί μιλάτε πάντα για τον Ντάρβιν; Γιατί δεν παίρνετε τα παραδείγματά σας από τον Μάρξ και τον Ένγκελς;». Ο Β. απαντά: «Οι εργασίες του Ντάρβιν για την εξέλιξη των ειδών είναι προγενέστερες. Ο Μάρξ και ο Ένγκελς εκτιμούσαν απεριόριστα τον Ντάρβιν...». Είναι προφανές ότι με τις επιθέσεις αυτές ο Λ. προσπαθούσε να συγκεντρώσει στοιχεία για τις ανακριτικές αρχές.

Σε δημόσια συζήτηση «κάτω από τη σημαία του μαρξισμού», το 1939, ο φιλόσοφος Μιτίν κατηγορεί τον Βαβίλοφ ως αντιδραστικό επιστήμονα. Το Δεκέμβριο του 1939 αναδημοσιεύεται η διάλεξη αυτή σε εφημερίδες της Μόσχας. Ορισμένοι επιστήμονες διώχθηκαν από το Ινστιτούτο κατά την απουσία του Βαβίλοφ. Ο Βαβίλοφ γράφει απεγνωσμένη επιστολή στον Μπενεντίκτοφ (Κομισάριο της Γεωργίας της ΕΣΣΔ) και αργότερα επισκέπτεται τον Αντρέγιεφ (Γραμματέα της ΚΕ του ΚΚΣΕ).

Τον Αύγουστο του 1940, ο Βαβίλοφ συλλαμβάνεται. Οι αστυνομικοί της Νι-Κα-Βε-Ντε (NKVD) τον συλλαμβάνουν μπροστά στα μάτια των συναδέλφων του κατά τη διάρκεια επιστημονικής αποστολής στην περιοχή του Λβοφ. Του απαγγέλλθηκαν διάφορες κατηγορίες: «κατάσκοπος», «προσπαθούσε να διαφύγει στο εξωτερικό», «αρχηγός κάποιου εργατικού αγροτικού κόμματος», «ότι αντιδρούσε στις θεωρίες Λυσένκο που ήταν επωφελείς για την

αγροτική οικονομία» (δηλ. σαμποτάριζε τη γεωργική παραγωγή).

Μετά τον Βαβίλοφ, έγιναν οι συλλήψεις στενών συνεργατών του: Καρπετσένκο, Λεβίτσκι, Γκοβόροφ, Κοβαλιόφ, Φλιαξμπέργκερ και άλλων. Όλοι αποκαταστάθηκαν αργότερα. Ο Καρπετσένκο ήταν υπεύθυνος του εργαστηρίου γενετικής του ΠΙΓΕ, επιστήμονας διεθνούς φήμης. Διάφορες εφημερίδες έκαναν σφοδρή κριτική για τα μαθήματά του γενετικής στο Πανεπιστήμιο. Τον κατηγορούσαν ότι το τμήμα του είχε γίνει «κέντρο αντιδραστικής διδασκαλίας κι εκπροσωπούσε, σε κάθε περίπτωση, τις εξτρεμιστικές θεωρίες της βιολογίας».

Το Ανώτατο Τριμελές Στρατοδικείο, στις 9 Ιουλίου 1941, μετά από σύσκεψη λίγων λεπτών έβγαλε απόφαση που αναγνώριζε την ενοχή του Βαβίλοφ για πολλές παραβάσεις του άρθρου 58: συμμετοχή σε συνωμοσία της δεξιάς, κατάσκοπος της Αγγλίας, σαμποτάζ της αγροτικής οικονομίας, επαφές με Λευκορώσους εμικρέδες κ.λπ. Ο Βαβίλοφ αρνήθηκε όλες τις κατηγορίες. Η απόφαση: καταδίκη στην εσχάτη των ποινών, θάνατος. Η ποινή δεν εκτελέστηκε αμέσως. Με την εξέλιξη του πολέμου, η σύλληψη και καταδίκη του Βαβίλοφ, παρά τη φήμη του, πέρασαν απαρατήρητες. Λίγους μήνες αργότερα μεταφέρθηκε στις φυλακές Σαράτοφ και η ποινή μεταβλήθηκε σε φυλάκιση 10 ετών. Δεν μπόρεσε να αντέξει στις συνθήκες της φυλακής και στις 26 Ιανουαρίου 1943 πέθανε.

Η γυναίκα και ο γιος του Βαβίλοφ είχαν μετακινηθεί μαζί με τον υπόλοιπο πληθυσμό του Λένινγκραντ, κατά την εκκένωση της πόλης το 1942, και είχαν φθάσει μερικά χιλιόμετρα έξω από τη φυλακή Σαράτοφ. Αλλά η NKVD ουδέποτε αποκάλυψε στους συγγενείς του τον τόπο φυλάκισής του.

Το 1954 η οικογένεια του Βαβίλοφ ζήτησε να γίνει αναθεώρηση της δίκης, όπως άλλωστε έγινε και σε πολλές άλλες περιπτώσεις μετά το θάνατο του Στάλιν, με σκοπό την αποκατάστασή του. Τότε έγιναν γνωστά τα ονόματα αυτών που βοήθησαν στην κατασκευή των κατηγοριών. Ιδιαίτερο ρόλο έπαιξε ο Σουτένκο, πράκτορας της NKVD, τον οποίο, παρά τις διαμαρτυρίες του Βαβίλοφ, ο Λυσένκο είχε διορί-

σει υποδιευθυντή του ΠΙΓΕ, και ο οποίος διοργάνωσε τη δυσφημιστική εκστρατεία και κατέδιδε τους επικεφαλής των ερευνητικών τμημάτων. Το 1955 το προεδρείο της ΛΠΑΓΕ (Λεβιστική Πανερωσιακή Ακαδημία Γεωπονικών Επιστημών) αποκατέστησε το όνομα του Βαβίλοφ στον κατάλογο των μελών της που είχαν πεθάνει.

Ο θάνατος Βαβίλοφ θεωρείται από πολλούς ως η μεγαλύτερη απώλεια που προξένησε η περίοδος της προσωπολατρίας στη σοβιετική επιστήμη. Το 1942, η Royal Society στο Λονδίνο (Ακαδημία) εξέλεξε τον Βαβίλοφ ξένο μέλος; της, τιμή αρκετά σημαντική για επιστήμονα, αλλά ήταν αργά πια για να αναθεωρηθεί η καταδίκη του. Ο Βαβίλοφ πέθανε πιθανόν από υποσιτισμό και από τις κακουχίες της φυλάκης.

Ο πόλεμος έπαιξε το ρόλο του στο να ξεχαστούν πολλά πράγματα από τα σκοτεινά χρόνια των σταλινικών εκκαθαρίσεων, ωστόσο τα τελευταία χρόνια πληθαίνουν οι μαρτυρίες από εκείνη την εποχή, οι οποίες ίσως φωτίσουν την εποχή και αποκαταστήσουν τις «λευκές» αυτές σελίδες της πρόσφατης ιστορίας.

Για τα θύματα του Στάλιν (Τρόκσκι, Μπουχάριν, Καμένεφ και χιλιάδες άλλους) έκανε επίσημα αναφορά για πρώτη φορά ο Χρουστσόφ στον περίφημο λόγο του στο 20ο Συνέδριο του ΚΚΣΕ τον Φεβρουάριο του 1956. Ο λόγος αυτός, καθώς και τα απομνημονεύματά του, δημοσιεύθηκαν στη Δύση (*Khrushchev Remembers*, Sphere, London 1971, όπου περιέχεται και ο μυστικός λόγος του στο 20ο Συνέδριο του Κόμματος) και περιέχουν πολλές λεπτομέρειες για διωγμούς πολιτικών και στρατιωτικών, όμως δεν γίνεται μνεία των διωγμών των επιστημόνων, όπως του Βαβίλοφ.

Η υπόθεση Λυσένκο ασφαλώς δεν θα είναι η μοναδική της δεκαετίας του '30: επιστήμες, όπως η κυβερνητική, και θεωρίες όπως της σχετικότητας του Αϊνστάιν, και του συντονισμού των χημικών μορίων του Πάουλιנג, καταγγέλονταν ως αντιδραστικές και δεν επιτρεπόταν η μελέτη τους. Ο Λυσένκο ήταν πρακτικός αγρονόμος και μερικές ιδέες του είχαν πρακτική σημασία, αλλά η χειμερινή καλλιέργεια σιτηρών στη Σιβηρία, ζαχαροτεύλων στην Κεντρική Ασία και πατάτας το καλοκαίρι απέτυχαν και προκάλεσαν μεγάλες καταστροφές στην αγροτική οικονομία της ΕΣΣΔ μέχρι να αντικατασταθούν. Το δόγμα ήταν πιο δυνατό από την επιστήμη.

Η άνοδος του Λυσένκο, στη δεκαετία του '30 και μετά, πρέπει να οφείλεται, από τη μια,

στην κρίση που περνούσε η σοβιετική γεωργία (κολλεκτιβοποίηση σε πλήρη δράση): η γεωργία απαιτούσε γρήγορες και πρακτικές λύσεις και ο Λυσένκο εξυπηρετούσε αυτές τις ανάγκες. Από την άλλη, η περίοδος της προσωπολατρίας, των διωγμών, της λογοκρισίας και της δράσης των μυστικών υπηρεσιών για την εκκαθάριση των αντιπάλων του Στάλιν και όσων έκαναν κριτική στην πολιτική του, ευνοούσε ανθρώπους αριβίστες και φιλόδοξους. Ο Λυσένκο παρουσιάζονταν ως εκπρόσωπος της «γνήσιας» σοβιετικής επιστήμης, με ρίζες στο λαό και την πρακτική γνώση. Ο Βαβίλοφ εκπροσωπούσε την «ελίτ» της επιστήμης, ακολουθούσε τις θεωρίες «ξένων» επιστημόνων, που ήταν δύσκολο να γίνουν κατανοητές από τον απλό άνθρωπο. Λέγεται ότι κάποτε ο Λυσένκο σε μια συζήτηση είχε πει: «Τι είναι ακριβώς αυτό το γονίδιο; Ποιος το είδε; Ποιος το άγγιξε; Ποιος το δοκίμασε;».

Θ. Β., 9.11.1987

Το «σοουηδικό μοντέλο»: Πόσο «σοουηδικό» και πόσο «μοντέλο»;

(Επιστημονικό Συμπόσιο του Ιδρύματος
Μεσογειακών Μελετών, 14-15.10.87)

«Και πόσο ακόμα: δεν είναι καιρός, αφού έχουμε απορρίψει την παραδοσιακή ειρωνεία και το σαρκασμό γι' αυτούς τους "ταξικούς ειρηνοποιούς", να κάνουμε μια σε βάθος κριτική μελέτη του "σοουηδικού μοντέλου" και να δανειστούμε από την εμπειρία του βόρειου γείτονά μας όλα όσα μπορούμε να χρειαστούμε;»

Μπόρις Πάκλιν στο «Moscow News», αρ. 41, 11.10.87

Το «σοουηδικό μοντέλο», κατά τις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες, ήταν η μυθοποίηση της επιτυχίας του ρεφορμιστικού καπιταλισμού στην αντιπαράθεσή του με το σοβιετικό και άλλο «υπαρκτά» μοντέλα. Λίγο αργότερα,

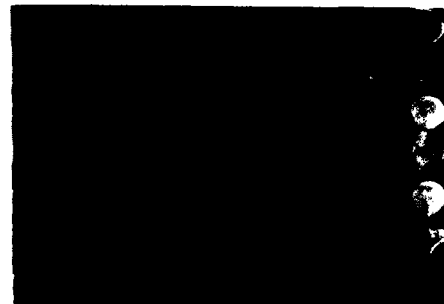
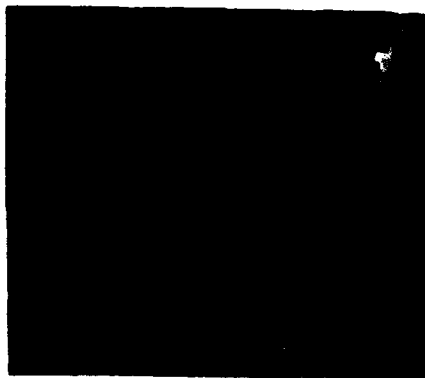
με τον πόλεμο του Βιετνάμ, προστέθηκε μια σημαντική διεθνοπολιτική διάσταση: η αντίθεση στις ακρότητες της ατλαντικής υπερδύναμης.

Σήμερα, το «σοουηδικό μοντέλο» είναι και πάλι επίκαιρο, όχι σαν «αιχμή» στον ανταγωνισμό των δύο ιστορικών συνιστωσών της αριστεράς, αλλά μάλλον σαν συνέπεια της ανάγκης που αισθάνονται και οι δύο να αντιστρέψουν το ρεύμα του συντηρητισμού, να επαναδιατυπώσουν τα οράματα, τους στόχους και τις μεθόδους τους. Αλλά στο δύσκολο αυτό έργο ο ανταγωνισμός τους φαίνεται πολυτέλεια. Τα ερωτήματα είναι περισσότερα από τα συνθήματα.

Το «σοουηδικό μοντέλο» φαίνεται να έχει αντισταθεί καλύτερα στην κρίση του «κράτους πρόνοιας», που πλήττει καιρία εδώ και αρκετά χρόνια της θέσεως της ευρωπαϊκής σοσιαλδημοκρατίας. Από την άλλη πλευρά, η ιστορική παρακμή των κομμουνιστικών κομμάτων στη Δύση, η βαθιά κρίση των ανατολικών κοινωνιών και η ανοιχτή αναγνώριση αυτής της κρίσης από τη σοβιετική ηγεσία, καθιστούν ξεπερασμένη την αφ' υψηλού «επαναστατική» απόρριψη του σοουηδικού ρεφορμισμού. Πάνε πια οι εποχές όπου το Γαλλικό ΚΚ πρότεινε το «Κοινό Πρόγραμμα», ενώ παράλληλα κυκλοφορούσε μια πολεμική μπροσούρα για τον σοουηδικό «σοσιαλισμό» (Jacques Arnault, *Le «Socialisme» suédois*, Editions sociales, 1970). Σήμερα, η όποια ευρωπαϊκή αριστερά δεν μπορεί παρά να ενδιαφέρεται και να ανησυχεί για το μέλλον του κράτους πρόνοιας. Και συνεπώς να μελετά με ενδιαφέρον τη σοουηδική εμπειρία.

Το επιστημονικό συμπόσιο που οργάνωσε το Ίδρυμα Μεσογειακών Μελετών στις 14-15.10.87 με θέμα το «σοουηδικό μοντέλο» ήταν, για τους λόγους που εκτέθηκαν παραπάνω, επίκαιρο, και το συνολικό του αποτέλεσμα ήταν χωρίς καμιά αμφιβολία ενδιαφέρον, πέρα από τις αδυναμίες που μπορούν να επισημανθούν.

Στο συμπόσιο είχαν προσκληθεί να μιλήσουν, προφανώς με πρωτοβουλία του γενικού διευθυντή του Ιδρύματος Θωμά Κονιαβίτη, που έχει ζήσει και διδάξει επί πολλά χρόνια στη Σουηδία, σημαντικές προσωπικότητες της σοουηδικής αριστεράς, σοσιαλδημοκρατικής αλλά και κομμουνιστικής, από το χώρο του ερ-

ατικό συνδικαλιστικού κινήματος και από τα πανεπιστήμια.

Ο καθηγητής κοινωνιολογίας του πανεπιστημίου της Uppsala, U. Himmerstrand, παρουσίασε ένα ιστορικό των κοινωνικών μεταρρυθμίσεων στη Σουηδία, αναδεικνύοντας έτσι και την ιδιαιτερότητα (και μοναδικότητα) της σουηδικής εμπειρίας.

Ακολούθησε εισήγηση του πρώην προέδρου του κομμουνιστικού κόμματος (Vrk) C.H. Hermansson με θέμα το σουηδικό κεφάλαιο στην εθνική και διεθνή του διάσταση. Ο Hermansson είναι από τις εξέχουσες φυσιογνωμίες της σουηδικής πολιτικής, ο άνθρωπος που ηγήθηκε της αποσταλινοποίησης του σουηδικού ΚΚ και που όλοι θυμούνται για την αποφασιστική του στάση εναντίον της σοβιετικής εισβολής στην Τσεχοσλοβακία. Η εισήγηση του Hermansson, τεκμηριωμένη με πλήθος στατιστικών (ίσως υπερβολικά), υπογράμμισε τον εντυπωσιακό υψηλό βαθμό συγκέντρωσης και διεθνοποίησης του σουηδικού κεφαλαίου.

Η δεύτερη ημέρα του συμποσίου άρχισε με ομιλία του καθηγητή P. Wallensten για την εξωτερική πολιτική της Σουηδίας, τη λεγόμενη «ενεργό ουδετερότητα». Ενδιαφέρον παρουσίασε η ανάλυση του εισηγητή για το βαθμό εθνικής συναίνεσης στη χάραξη και άσκηση της εξωτερικής πολιτικής, καθώς και η προβληματική γύρω από τις σχέσεις της Σουηδίας με τις Ευρωπαϊκές Κοινότητες.

Ακολούθησαν δύο εξαιρετικά ενδιαφέρουσες εισηγήσεις της οικονομολόγου της σουηδικής ΓΣΕ (LO) Anna Hedborg, και του καθηγητή R. Meidner, εμπνευστή της γνωστής πρότασης της σοσιαλδημοκρατικής κυβέρνησης για τη δημιουργία ενός «ταμείου μισθών» (löntagefond) από τα υπερκέρδη των επιχειρήσεων, με το οποίο τα συνδικάτα θα μπορούν να παρέμβουν στην κεφαλαιαγορά. Οι δύο εισηγήσεις, που αποτελούσαν ενιαίο σύνολο, περιέγραψαν την οικονομική πολιτική των σουηδικών συνδικάτων (που είναι και η πολιτική της σοσιαλδημοκρατικής κυβέρνησης) και, ειδικότερα, τη λεγόμενη πολιτική «αλληλεγγύης» στην εισοδηματική πολιτική, που είναι μια κεντρική επιλογή γύρω από την οποία οικοδομούνται, σε στενή αλληλεξάρτηση, και όλα τα άλλα στοιχεία της μακροοικονομικής πολιτικής της κυβέρνησης.

Τέλος, το συμπόσιο έκλεισε με ομιλία του καθηγητή W. Korpi πάνω στις στρατηγικές επιλογές της κοινωνικής πολιτικής στη Σουηδία. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσίασε η ανάλυση της επιλογής των Σουηδών σοσιαλδημο-

κρατών υπέρ του «θεσομοποιημένου» κοινωνικού κράτους, δηλαδή του κοινωνικού κράτους που απευθύνεται στο σύνολο του πληθυσμού, χωρίς «θετική» διάκριση υπέρ των λιγότερο ευνοημένων στρωμάτων. Το σύστημα αυτό προτιμάται σε σχέση με το λεγόμενο «οριακό» (marginal) κοινωνικό κράτος, γιατί –μεταξύ άλλων– διαμορφώνει πολύ πιο στέρεες κοινωνικές συμμαχίες για τη διατήρησή του απέναντι στις νεοφιλελεύθερες προτάσεις, ενώ δημιουργεί ταυτόχρονα και συμφορόντα ενάντια στην ποιοτική του υποβάθμιση.

Δυστυχώς, δεν μπόρεσε να έλθει λόγω ασθένειας ο καθηγητής, μέλος του Κομμουνιστικού Κόμματος, Göran Therborn, γνωστός από την αρθρογραφία του στο *New Left Review*.

Πόσο «μοντέλο» και πόσο «σουηδικό» είναι το «σουηδικό μοντέλο»; Αυτή ήταν μια ερώτηση που έθεσαν όλοι οι ομιλητές, καθώς και πολλές παρεμβάσεις που έγιναν από το κοινό. Και βέβαια όλοι οι ομιλητές ήταν προσεκτικοί στο να υπογραμμίζουν τις σουηδικές ιδιαιτερότητες και τους κινδύνους από μηχανιστικές μεταφορές. Ίσως όμως οι περισσότεροι να μην μπόρεσαν να αποφύγουν μια κάποια ωραιοποίηση, αλλά και γενίκευση της σουηδικής εμπειρίας. Αυτό φαίνεται να είχε κατά νου και ο C.H. Hermansson, όταν τόνιζε ότι είναι καχύποπτος απέναντι στο «σουδοκεντρισμό». Εξάλλου, η παραστατική εικόνα που έδωσε για τη συγκέντρωση της εξουσίας σε λίγα ιδιωτικά σουηδικά και υπερεθνικά χέρια – εικόνα που δεν αμφισβητήθηκε από τους άλλους συνεισηγητές – οπωσδήποτε δεν βρισκόταν σε αρμονία με την πιο «ειδυλλιακή» εκδοχή των σοσιαλδημοκρατών ομιλητών. Πάντως, δεν υπήρξαν προπαγανδιστικές προσεγγίσεις, η δε σύνθεση των ομιλητών ήταν σαφώς πλουραλιστική στα πλαίσια της αριστεράς. Η απουσία όμως «αστών» εισηγητών συνέβαλε μάλλον στην υποτίμηση του προβλήματος της υποβάθμισης, αν όχι και της κρίσης, του κοινωνικού κράτους και στη Σουηδία, όπως και του προβλήματος του οικονομικού κόστους της σουηδικής κοινωνικής πολιτικής. Αυτή η συζήτηση, που κυριαρχεί στην πολιτική διαμάχη

στη Σουηδία, όπως και στην υπόλοιπη Ευρώπη, ήταν απύσχα από το συμπόσιο.

Ένα άλλο ζήτημα που απασχόλησε το συμπόσιο, αλλά που φάνηκε να αποτελεί «αδύναμο κρίκο» στο σουηδικό μοντέλο, είναι η διεθνής του στρατηγική στις συνθήκες της γρήγορης διεθνοποίησης της οικονομικής και κοινωνικής ζωής. Το σουηδικό εργατικό κίνημα και η σοσιαλδημοκρατία φάνηκαν ότι οχυρώνονται πίσω από την ιστορικά διαμορφωμένη προνομαχική θέση της χώρας τους στο διεθνή χώρο (ουδετερότητα, υψηλό βιοτικό επίπεδο κ.λπ.) και χαράζουν μια καθαρά εθνική στρατηγική, τη στιγμή που και οι ίδιοι βλέπουν καθημερινά ότι τα κρίσιμα προβλήματα που τους αφορούν επιλύονται και «παλεύονται» σε διεθνές και υπερεθνικό επίπεδο. Πόσο καιρό άραγε η Σουηδία θα μπορεί να αποτελεί μια ρεφορμιστική νησίδα; Ή, και αντίστροφα, όπως παρατήρησε σε παρέμβασή του ο Κ. Βαϊτσος, πόσες Σουηδίες θα μπορούσε να «αντέξει» η διεθνής κοινότητα;

Το ζήτημα που μπαίνει είναι προφανώς για μια ευρωπαϊκή (αλλά και ευρύτερη) στρατηγική της αριστεράς, στην οποία δεν μπορεί παρά να εντάσσονται οι εθνικές στρατηγικές. Και στο σημείο αυτό οι Σουηδοί εισηγητές φάνηκαν αμήχανοι, ενώ η υπογράμμιση, από τον κομμουνιστή Hermansson, της ανάγκης για διεθνή συνεργασία του εργατικού κινήματος, δεν απαντάει βέβαια στο ερώτημα για το είδος της παρέμβασης και μάλιστα στο επίπεδο των θεσμών. Αρκεί λ.χ. η επίκληση της σουηδικής ουδετερότητας και η υπενθύμιση του υψηλού βιοτικού επιπέδου της χώρας, για να αποκλείει η σουηδική αριστερά την προοπτική της ένταξης στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες; Είναι ίσως ειρωνικό, ένα κίνημα που έχει προχωρήσει στις πιο σημαντικές «διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις» στη χώρα του, να παρουσιάζει ένα τόσο μεγάλο κενό στο υπερεθνικό επίπεδο.

Από τη σκοπιά της Ελλάδας, τι έχουμε να διδαχτούμε από το «σουηδικό μοντέλο»; Κατά τη γνώμη μου, στη χώρα μας υπάρχει τόσο ο κίνδυνος των «μηχανιστικών αντιγραφών» όσο και του «περήφανου επαρχιωτισμού», κάτω από το πρόσχημα της εθνικής ιδιαιτερότητας. Αναμφίβολα, η εμπειρία από τη λειτουργία της δημοκρατίας, η συζήτηση για το κοινωνικό κράτος, για την οικονομική πολιτική της αριστεράς, ακόμα και για την πολιτική του συνδικαλιστικού κινήματος, μας ενδιαφέ-

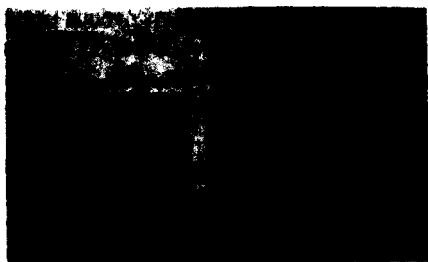

ρει άμεσα γιατί υπάρχουν κοινά προβλήματα.

Βέβαια και στα πεδία αυτά οι διαφορές είναι μεγάλες, συχνά αποφασιστικές: αρκεί να αναφερθούμε στο πρόσθετο δημοσιονομικό κόστος της επιλογής για «θεσμοποιημένο» κοινωνικό κράτος, ή στη διαφορά στη δομή του συνδικαλιστικού κινήματος, όταν αναφερόμαστε σε πολιτική εισοδηματικής «αλληλεγγύης» (βλέπε και την εδώ συζήτηση για σύνδεση μισθού/παραγωγικότητας). Είναι ακόμη φανερό ότι αν ο «σοουδοκεντρισμός» είναι μια κοντόφθαλμη αμυντική πολιτική για διατήρηση προνομίων στον διεθνή χώρο, ένας αντιίσχυρος «ελληνοκεντρισμός» είναι μια καταστροφική πολιτική για ένταση της υπανάπτυξης. Και βέβαια ο μεγαλύτερος κίνδυνος λαθών από «μηχανιστική αντιγραφή» είναι να θεωρήσουμε ότι η συγκρότηση των πολιτικών δυνάμεων στις δύο χώρες είναι περίπου αντίστοιχη και ότι, ειδικότερα, το ρόλο της σοουδικής «σοσιαλδημοκρατίας, ενός κόμματος και κινήματος βαθιά ριζωμένου στην εργατική τάξη και που επί ένα σχεδόν αιώνα αποτελεί τον κυρίαρχο εκπρόσωπό της, παίζει ή μπορεί να παίξει στην Ελλάδα το ΠΑΣΟΚ. Από την άποψη αυτή, ο χαιρετισμός που απηύθυνε στο συμπόσιο ο βουλευτής του ΠΑΣΟΚ Γ. Παπανδρέου περιείχε κάποιες παραπλανητικές εξισώσεις, που ανήγαγαν τις «Αλλαγές» στις δύο χώρες σχεδόν σε ιδιωτική υπόθεση των δύο «αδελφών» κομμάτων. Εξάλλου και το γεγονός ότι ο Γ. Παπανδρέου χαιρέτισε σαν κομματικός παράγοντας (ο τίτλος του «πρώην γραμματέα του Δ.Σ. του Ιδρύματος Μεσογειακών Μελετών» δεν είναι καν «φύλλο συκής») αποτέλεσε παραφωνία στο, κατά τα άλλα χρήσιμο και καλά οργανωμένο, συμπόσιο, και υπογράμμισε ακριβώς πόσο απέχουν το «σοουδικό» από ένα ορισμένο «ελληνικό» μοντέλο.

Σωτήρης Βαλντέν

Αποκατάσταση ηθικής βλάβης: 6.000.000 δρχ.

*Σε στάση προσοχής
είναι δύσκολη η ανταλλαγή απόψεων*

Γιόρτζι Παρζακ

Ο εκδότης του περιοδικού *Αντί* υποχρεώθηκε, με απόφαση του Εφετείου Αθηνών, να καταβάλει στον Θ. Λιακουνάκο και την εταιρεία ΑΧΧΟΝ το ποσό των 6.000.000 δρχ. ως αποζημίωση για την αποκατάσταση της ηθικής βλάβης που τους προκλήθηκε από δημοσίευμα του περιοδικού σχετικό με την αγορά των αρμάτων μάχης «Λέοπαρντ».

Η εξοντωτική και πρωτοφανής για τα ελληνικά δικαστικά δεδομένα ποινή μάς βάζει σε σκέψεις. Γνωρίζουμε ότι απαγορεύεται η κριτική σε αποφάσεις δικαστηρίων. Γνωρίζουμε ότι η Δικαιοσύνη, ως διακριτή εξουσία, μένει ανεπηρέαστη και «τυφλή». Γνωρίζουμε επίσης ότι η εκτελεστική εξουσία δεν μένει καθόλου ψυχρή και ασυγκίνητη στην κριτική που της γίνεται: το στομάχι της «χωράει» πολύ λιγότερα απ' όσα η ίδια προκαλεί. Όταν ελέγχεται, ενοχλείται, οργίζεται, εκδικείται.

Υπάρχει και η «τέταρτη» εξουσία: ο Τύπος. Τα εκδοτικά συγκροτήματα με οικονομική επιφάνεια και διασυνδέσεις με τράπεζες και ταμεία. Και τα «μικρά», ανεξάρτητα έντυπα, σαν το *Αντί*: μια αδέσμευτη πολιτική επιθεώρηση, με περιορισμένες οικονομικές δυνατότητες, η οποία υπηρετεί επί χρόνια πολλά τον πολιτικό και κοινωνικό προβληματισμό, χωρίς φθηνή δημαγωγία, με σεβασμό προς τους αναγνώστες της – οι οποίοι άλλωστε αποτελούν και το κύριο στήριγμά της.

Μια απόφαση, όπως η προαναφερόμενη, που επιβάλλει πρόστιμο 6.000.000 δρχ. σ' ένα αδύναμο οικονομικά έντυπο, καθιστά προβληματική την έκδοσή του και εγκαινιάζει μια νέα πρακτική: τη φίμωση των «μικρών» (και γι' αυτό πιο αποτελεσματικών και ενοχλητικών) περιοδικών με τη μέθοδο του οικονομικού αφαρισμού.

Όταν είναι γνωστό ότι για το θάνατο ενός ανθρώπου σε τροχαίο ή εργατικό ατύχημα τα δικαστήρια ορίζουν για αποκατάσταση της ψυχικής οδύνης στους οικείους διακόσιες ή τριακόσιες χιλιάδες δρχ. – τόσο αποτιμάται η ζωή

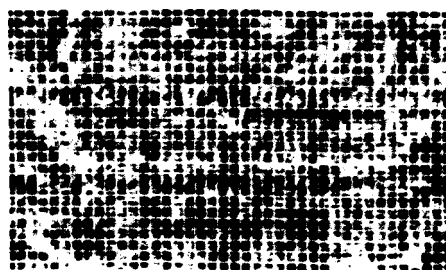
ενός ανθρώπου –, τότε... είναι πράγματι πολύ υψηλή η τιμή της τιμής της ΑΧΧΟΝ.

Δεν θα επαναλάβουμε και εμείς: «Αίσχος», «ντροπή». «τη βαθύτατη ανησυχία μας»... Τα είπαν άλλοι, πιο αναλυτικά, πιο έγκαιρα ίσως.

Θέλουμε ωστόσο να προσθέσουμε τη δική μας φωνή συμπάραστασης προς το δοκιμαζόμενο *Αντί* και να εκφράσουμε τη θλίψη και την αγανάκτησή μας για τη γενικευόμενη χυδαιότητα της εξουσίας. Από την ποινικοποίηση της κριτικής και τη μνησίκακη, εκδικητική της στάση απέναντι στο *Αντί*, έως την επιστράτευση του Νίκωνος Αρκουδέα για το ξήλωμα της αυθαίρετης παράγκας του Ραδιοφωνικού Σταθμού Θεσσαλονίκης, μας χωρίζουν λίγες μόνον ημέρες.

Τα έργα και αι ημέραι αυτής της εξουσίας (της όποιας εξουσίας) ας μας κάνουν πιο σκεπτικούς κι ας προκαλέσουν, επιτέλους, την αντίδρασή μας.

Ν.Γ.Ξ.

Στο προηγούμενο τεύχος δημοσιεύσαμε ένα κείμενο με τίτλο «Διήμερο συζητήσεων και Ιόνιο Πανεπιστήμιο», που, ούτε για το ύφος του ούτε για τις απόψεις που εκφράζει, είχε θέση στα σχόλια του περιοδικού μας. Για την ακρίβεια, οι τοποθετήσεις του αρθρογράφου προσβάλλουν ακριβώς τις απόψεις περί επισημότητας που εδώ και χρόνια το περιοδικό μας προσπαθεί να υπηρετήσει.

Σχετικά με το σχόλιο αυτό, λάβαμε και δημοσιεύουμε δύο απαντήσεις.

Η απάντηση της Εταιρείας Μελέτης Νέου Ελληνισμού

Δεν πιστεύουμε ότι έχει νόημα να ανασκευάσουμε τις ανακρίβειες που περιέχει αυτό το «πτερόν έπος», ως προς το διήμερο συζητήσεων που οργάνωσε τον Ιούνιο στην Κέρκυρα η Εταιρεία Μελέτης Νέου Ελληνισμού (ΕΜΝΕ). Άλλωστε είναι προφανές πως και το σχολιογράφος ποσώς τον ενδιαφέρει το ίδιο το διήμερο· το Ιόνιο Πανεπιστήμιο μοιάζει να τον απασχολεί περισσότερο.

Για την ιστορία, πάντως, του πράγματος σημειώνουμε ότι ένα διήμερο ανάλυσης συζητήσεων οργάνωσε πράγματι η ΕΜΝΕ στην Αθήνα τον περασμένο Ιανουάριο και, για λόγους που σχετίζονται ακριβώς με την πολιτισμική εμπέδωση της ιστορικής επιστήμης όσο και με τον ρόλο ενός πανεπιστημίου, η Εταιρεία ανταποκρίθηκε στην πρόκληση του Ιονίου Πανεπιστημίου και του Δήμου Κερκυραίων και συνδιοργάνωσε το περί ου ο λόγος διήμερο, με τη συμμετοχή νέων ομιλητών, διδασκόντων κατά κανόνα στο Ιόνιο. Αν οι λόγοι αυτοί, όπως εξετέθησαν εκεί ευθύς εξαρχής δημόσια, δεν έπεισαν τον παριστάμενο φοιτητή της Φιλοσοφικής, είναι ασφαλώς δικό του θέμα.

Επιπλέον, θεωρούμε άσκοπο να σταθούμε στις απόψεις του σχολιογράφου περί της ιστορικής επιστήμης, καθώς πρόκειται για απόψεις που δεν κάνουν τίποτα άλλο παρά να αναπαράγουν παλαιές, παλαιότερες χρησιμοποιημένες φρονηματιστικές αντιλήψεις για την ιστορία (αυτό ακριβώς εκφράζουν οι ιδέες του για «αστική» και μη αστική –πρωταριακή;– επιστήμη, για τη μη ενοσχόληση με παλαιότερες περιόδους, άχρηστες γιατί δεν έχουν άμεση σχέση με το παρόν). Δυστυχώς γι' αυτόν, παρ' όλη τη βεβαιότητα που δείχνει να έχει για την επαναστατικότητα των θέσεών του, ο κ. Ιωάννου δεν μας λέει τίποτα καινούριο και κυρίως τίποτα επαναστατικό, αφού η κατασκευή μιας τεχνητής μνήμης, όπως θα ήθελε, μάλλον εξυπηρετεί τη διαιώνιση των κοινωνικών δομών, παρά οδηγεί στην ανατροπή τους. Η παιδευτική αξία και ο ρόλος της ιστορικής επιστήμης άλλωστε δεν είναι η προβολή των σημερινών πολιτικών απόψεων στο παρελθόν για τη συναγωγή εύκολων συμπερασμάτων – διδασμάτων, αλλά η συμβολή της στην κατανόηση της σημερινής πραγματικότητας μέσα

από την πληρέστερη κατανόηση των παρελθουσών κοινωνιών.

Το λυπηρό είναι ότι οι απόψεις του κ. Ιωάννου εκφράζονται από έναν μαθητευόμενο ιστορικό –αν βέβαια είναι όντως φοιτητής ο σχολιογράφος–, ο οποίος είτε θα θεραπεύσει την ιστορία ως ερευνητής είτε θα την διδάξει...

Εμείς, πάντως, ως Εταιρεία, διαφωνώντας βαθύτατα με το λαϊκισμό και τον κομματισμό, επιμένουμε στη σκοτεινή, αναμφίβολα μη επαναστατική (για τα μέτρα του σχολιογράφου) και για πολλούς από μας πολυτονική πρακτική μας.

Το Διοικητικό Συμβούλιο
της Εταιρείας Μελέτης Νέου Ελληνισμού

Τα κείμενα δημιουργούν εντυπώσεις...

Υπάρχουν κείμενα στα οποία δεν χωρά απάντηση. Αναφέρομαι στο κείμενο του κ. Λάζαρου Ιωάννου που έχει τίτλο «Διήμερο συζητήσεων και Ιόνιο Πανεπιστήμιο: Μερικά κριτικά σχόλια».

Τα κείμενα όμως δημιουργούν εντυπώσεις. Θεωρώ λοιπόν χρέος μου να επιστημάνω την εκούσια ή ακούσια σύγχυση που υποβάλλει το κείμενο του κ. Ιωάννου, και που αφορά το επαγγέλμα μου: την έρευνα και τη διδασκαλία της ιστορίας.

1. Απορεί ο κ. Ιωάννου για το θέμα του διημέρου: «Χρόνος, διάρκειες, ιστορία: πολλαπλές προσεγγίσεις». Άγνοεί άραγε, ότι ιστορική παιδεία είναι η αίσθηση της ιδιάζουσας λειτουργίας του χρόνου, ότι η εξέλιξη των κοινωνικών επιτελείται με μια ποικιλία χρόνων: διάρκειες βραχείες για κάποια φαινόμενα ή δομές, διάρκειες μακρές ή πολύ μακρές, σχεδόν «σιωπηλές», για κάποια άλλα. Ο ιστορικός αναζητά τη διαλεκτική τους. Χρειάζεται, μ' άλλα λόγια, να σταθούμε και να προβληματιστούμε γύρω από τη χρονικότητα κάποιων φαινομένων, τις συνέχειες και τις ασυνέχειες υλικών και νοητικών δομών, τους ρυθμούς εξέλιξής τους. Χρειάζεται, τέλος, να αποκαταστήσουμε εκείνες τις αρθρώσεις που βαραίνουν πάνω στην αίσθηση του χρόνου, σε ένα ιδιαίτερο δηλαδή κομμάτι της συλλογικής συνείδησης. Δεν έτυχε να ακούσει ο κ. Ιωάννου ότι η πρόδοος της ιστορικής έρευνας οφείλεται και στη διατύπωση νέων ζητημάτων, νέων ερωτημάτων και ότι, τα τελευταία τριάντα χρόνια, οι προβληματισμοί γύρω από τις διάρκειες, γύρω από την «ιστορικότητα» του χρόνου, έριξαν νέο φως στις κοινωνίες του παρελθόντος και διάνοιξαν νέες ερευνητικές οδούς:

2. Μέσα στο νεφέλωμα που αντιπροσωπεύει γι' αυτόν ο παρισινός Μάης του '68, ο κ. Ιωάννου ξεχνά ότι μία από τις συνέπειες του κλίματος, των ιδεών του Μάη, ήταν και η «διεπιστημονικότητα», η συνεργασία δηλαδή των επιστημών, της ιστορίας στην περίπτωση μας, με συγγενικούς κλάδους όπως η ανθρωπολογία, η γλωσσολογία κ.λπ. Αυτό δηλαδή που είναι κοινός τόπος σήμερα για όλους τους ιστορικούς που ξέφυγαν από το τέλμα της συσώρευσης γεγονότων, που αντιπροσώπευε η παραδοσιακή ιστοριογραφία –και το τονίζω για όλους και όχι μόνον γι' αυτούς της δέθην «γαλλικής», «παρισινής» ή δέθην «αγγλοσαξωνικής» Σχολής–, είναι η ανάγκη να δανειστούμε από συγγενικές επιστήμες νοητικά και επιστημονικά εργαλεία για να προχωρήσουμε σε βάθος την κατανόηση και την ερμηνεία του παρελθόντος. Αυτός λοιπόν είναι και ο στόχος των «πολλαπλών προσεγγίσεων».

3. Κατά τον κ. Ιωάννου, «προτιμώντας παλιές εποχές και αιώνες, αποφεύγεται η τοποθέτηση πάνω σε ζωτικά, σύγχρονα προβλήματα, περιορίζεται ο αριθμός των ακροατών...». Δεν εκπλήσσει η διάθεση του κ. Ιωάννου να «επικαιροποιήσει» την ιστορική έρευνα. Είναι φανερό ότι αναζητά τον πιο εύκολο, εμπειρικό τρόπο ιδεολογικής χρήσης της ιστορίας, μετατόπισης της ιστορικής σκέψης από τον χώρο της επιστήμης στο χώρο της ιδεολογίας. Ας μην παρεξηγηθώ: δεν είμαι υπέρμαχος μιας δέθην «αντικειμενικής» ιστορίας, δεν αποποιούμαι τη φιλοσοφική ή και πολιτική τοποθέτηση. Ως μεσαιωνολόγος θυμάμαι τα λόγια του Marc Bloch –αυτού του μεγάλου ιστορικού που τόσο «ελάχιστα» πήρε θέση πάνω στα ζωτικά προβλήματα της εποχής του ώστε να εκτελεστεί από τους Γερμανούς–, που έλεγε ότι «η άγνοια του παρελθόντος δεν περιορίζεται στο να εμποδίζει τη γνώση του παρόντος: αποτρέπει το παρόν και την ίδια την πρόξη». Δεν μιλάμε βέβαια για ένα άμεσο μονάχα παρελθόν, αλλά και για ένα πολύ μακρινό παρελθόν, γιατί έχουμε να κάνουμε με μια πολιτισμική συνέχεια, με μεταφορά σκέψης και ιδεών, με νοητικές αντιτάσεις, με κοινωνικές δομές βαθιές που εξελίσσονται με ρυθμούς εξαιρετικά αργούς.

Η ιστορία, κ. Ιωάννου, δεν «διδάσκει», για να θεωρείτε αυτόματη την –όπως την απόκαλείτε– «κοινωνικο-οικονομικο-πολιτική» σύνδεση με τα σημερινά προβλήματα. Δεν μπορούμε να εξηγήσουμε μια κοινωνία με όρους που εκφράζουν μια άλλη. Μας ενδιαφέρει να κατανοήσουμε πώς συμβαίνει η αλλαγή στο παρελθόν, και όχι να ανακαλύψουμε στο παρελθόν φαινόμενα παράλληλα με το παρόν· δεν θεωρούμε την ιστορία κάτι το «δεδομένο», μια συσώρευση γεγονότων δηλαδή, ώστε μοναδικό μας πρόβλημα να είναι η αφήγησή της. Θέλουμε όμως να κατανοήσουμε το παρόν μέσω του παρελθόντος. Κι εδώ αναγνωρίζουμε τη βαριά ευθύνη που επιμυζόμαστε για την παρουσία μας στον κοινωνικό χώρο ως

ιστορικοί. Η Ιστορία –της «παρισινής», «αγγλοσαξωνικής», «ιταλικής» ή όποιας άλλης θέλετε Σχολής– είναι επίπονη διαδικασία μάθησης, είναι επιστήμη κοινωνικά και πολιτικά υπεύθυνη.

4. Κάθε συνέδριο Ιστορίας επιδέχεται κριτική και το διήμερο της Κέρκυρας δεν αποτελεί βέβαια εξαίρεση. Μήπως άλλωστε αυτός δεν είναι και ο στόχος κάθε επιστημονικής ανακοίνωσης; να πλουτιστεί από την κριτική που της απευθύνεται – κριτική δεν εννοώ βέβαια έλεγχο των θεμάτων των εισηγήσεων, όπως θα το 'θελε ο κ. Ιωάννου (και από ποιούς στ' α-

λήθεια;), αυτό είναι στοιχειώδης ελευθερία του εισηγητή και υπό την απόλυτη κρίση και ευθύνη του. Ποτέ όλες οι ανακοινώσεις δεν είναι το ίδιο καλές ή μάλλον αρεστές: έτσι όμως αποκτούμε την πείρα για την επόμενη διοργάνωση, την επόμενη συζήτηση, τους νέους προβληματισμούς.

5. Δυο λόγια τώρα για τη συμμετοχή της Εταιρείας Μελέτης Νέου Ελληνισμού και του Ιονίου Πανεπιστημίου στο διήμερο που οργάνωσε ο Δήμος: Είναι κρίμα που ο κ. Ιωάννου αγνοεί την ύπαρξη της ΕΜΝΕ, την παρουσία της και την προσφορά της στο χώρο της ιστορικής

έρευνας στον τόπο μας –περιοδικό *Μνήμων*, εκδόσεις, τακτικές ομιλίες, οργάνωση συνεδρίων κ.λπ. Οι πόρτες του *Μνήμονα* είναι ανοιχτές.

Το ίδιο ανοιχτό στο διάλογο είναι –και εδώ τολμώ να μιλήσω και στο όνομα των συναδέλφων– και το τμήμα Ιστορίας του Ιονίου Πανεπιστημίου.

Με τιμή

P. ΜΠΕΝΒΕΝΙΣΤΕ
Ιόνιο Πανεπιστήμιο